

Надія Павлів-Самоїл

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
pavliv.samoil@gmail.com

Христина Мех

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
студентка групи ПВм-24
krystyna.romanova@gmail.com

АНАЛІЗ СПАДКОВОГО ПРАВА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС

© Павлів-Самоїл Н., Мех Х., 2018

Стаття присвячена аналізу норм спадкового права окремих країн Європейського Союзу, нормативно-правових актів які врегульовують процедури спадкування, а також у разі відсутності волі спадкодавця (якщо в померлого не було шлюбу та дітей; якщо батьки вже померли; якщо померлий не був одружений але мав дітей; якщо померлий залишив другу половинку з подружжя; якщо покійний залишив чоловіка/дружину та дітей), в яких би були зазначені правила, однакові для всіх держав незалежно від того, хто людина за національністю.

Ключові слова: спадкоємець; спадкування; заповіт; спадкове право; момент відкриття спадщини.

Надежда Павлів-Самоил, Кристина Мех

АНАЛИЗ НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА ОТДЕЛЬНЫХ СТРАН ЕС

Статья посвящена анализу норм наследственного права отдельных стран Европейского Союза, нормативно-правовых актов, регулирующих процедуры наследования, а также в случаях отсутствия воли наследодателя (если у умершего не было брака и детей, если родители уже умерли, если умерший не был женат но имел детей; если умерший оставил вторую половинку из супругов; если покойный оставил супруга / супругу и детей) в которых бы были указаны правила для всех государств одинаковые, независимо от того, кто человек по национальности.

Ключевые слова: наследник; наследование; завещание; наследственное право; момент открытия наследства.

Nadiya Pavliv-Samoyil
Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Civil Law and Procedure
Ph. D.

Khrystyna Mekh
Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
student

ANALYSIS OF HEREDITARY LAW OF SOME EU COUNTRIES

This article presents analysis of the norms of hereditary law of some countries of the European Union, normative-legal acts, that regulate the procedure of succession including cases of absence of the will of the testator (if the deceased was not married and had no children; if parents are already dead; if the deceased was not married but had children; if the deceased left the spouse of the married couple; if the deceased left husband/wife and children), prescribing the same rules for all of the countries regardless of the nationality.

Key words: heir; inheritance; last will and testament; inheritance law; moment of opening of inheritance.

Постановка проблеми. Історія спадкування як права на передачу майна особам за власним бажанням після смерті почалася з появою людини на планеті Земля, хоч на законодавчому рівні перші згадки виникли за часів римського права. Також у той період виникли перші писарі, сьогодні їх називають нотаріусами, які посвідчували заповіти та інші документи, які мали і мають велике значення у спадковому праві. Однією з причин створення і розвитку спадкового права та діяльності нотаріуса є людина, життя якої короткотривале, а тому спогади і майно, яке залишається після смерті, передаються сім'ї або особам, визначеним самим спадкодавцем. Відповідно, порядок вчинення дій, які потрібно виконати спадкодавцеві та спадкоємцям за участі нотаріуса, щоб заповісти та отримати майно, врегульовує, досліджує і вивчає спадкове право.

Суспільство стрімко розвивається, а тому і саме спадкове право змінюється і удосконалюється. Держави на законодавчому рівні все більше посилюють охорону особистих інтересів громадян, удосконалюють порядок вчинення нотаріальних дій та визначають роль нотаріуса у практиці спадкового права в нотаріальній діяльності. У зв'язку з цим створюються нові норми права як на національному, так і на міжнародному рівні.

Особливо актуальна ця тема на сучасному геополітичному етапі розвитку суспільства, що підтверджується проблемами відповідності національного законодавства міжнародному законодавству в порядку вступу України до Європейського Союзу. Так, держави-члени Європейського Союзу та інші держави беруть активну участь у створенні таких нормативно-правових актів, які врегульовують процедури спадкування та дії нотаріуса у процедурі реалізації права заповідання та права на спадкування, а також у таких особливих випадках, як відсутність волевиявлення спадкодавця (якщо в померлого не було шлюбу та дітей; якщо батьки вже померли; якщо померлий не був одружений але мав дітей; якщо померлий залишив другу половинку з подружжя; якщо покійний залишив чоловіка/дружину та дітей) в яких би були зазначені правила, однакові для всіх держав, незалежно від того, хто людина за національністю.

Аналіз дослідження проблеми. Над цією темою працювали такі науковці-правники: А. Кондратова, С. Благівісний, Ю. Заїка, В. Чуйкова, О. Печений, Є. Фурси, О. Харитонов,

В. Валах, О. Зайцев, В. Васильченко, О. Кармаза та інші, які досліджували римське спадкове право на тлі права сучасного, здійснення права на спадкування а також предмет регулювання спадкового права, у тому числі й у міжнародному приватному праві.

Мета полягає в тому, щоб комплексно проаналізувати доктринальні основи, правову регламентацію та практику реалізації спадкового права.

Виклад основного матеріалу. В ХХІ столітті мільйони осіб є суб'єктами спадкових відносин, які виникають незалежно від їхнього громадянства, країни перебування чи постійного місця проживання. У разі смерті громадянина, який перебуває за кордоном, або якщо його майно чи майнові права знаходяться за межами країни постійного проживання, виникає низка правових проблем, серед яких важливе місце належить питанням правового регулювання спадкових відносин.

Історія досліджень та вивчення зарубіжного спадкового права обумовлюється потребами вирішення проблемних питань, які виникають у спадковому праві України та показують, що потрібно удосконалювати законодавство за допомогою детального аналізу міжнародно-правових норм спадкового права. Так підвищиться рівень правової культури та захист інтересів осіб у процесі реалізації спадкових прав.

Відносини зі спадкування є складовою частиною майнових відносин будь-якого суспільства (феодалного, капіталістичного й навіть соціалістичного), заснованого незалежно від форми власності.

Україна повністю визнає спадкові права, які виникли на підставі відповідних іноземних законів. Відомо багато випадків, коли іноземні громадяни визнавалися спадкоємцями за правом держави, норми якої застосовувались до спадкування.

Іноземцям в Україні стосовно спадкування ніяких обмежень не встановлено. Їм надається національний режим незалежно від того, проживають вони в Україні чи ні. Права спадкування, які виникли за кордоном, повністю визнаються в Україні, відповідно виникає необхідність дослідження принципів та порядку спадкування за законодавством держав-членів Європейського Союзу.

З юридичної точки зору розрізняють системи спадкового права, які діють у зарубіжних країнах континентальної Європи (до них прилягає японська система права), та системи спадкового права, які властиві країнам з англосаксонським правом, головню Великобританії та США. Основна відмінність між ними полягає в тому, що в континентальних європейських країнах спадщина переходить безпосередньо до спадкоємців, а у Великобританії та США вона переходить спочатку до третьої особи, а вже потім – до спадкоємців. Крім того, в континентальній Європі можна виділити країни, які загалом дотримуються французького зразка, та країни, для яких зразком є німецьке право [1, с. 115].

У рамках Європейського Союзу проводиться робота щодо створення єдиних європейських колізійних норм у галузі спадкового права. Спадкування, як один із центральних інститутів цивільного права, одержало закріплення в законодавстві більшості держав.

В Україні колізійні питання спадкування містяться в Законі України “Про міжнародне приватне право” від 23 червня 2005 року. Згідно ст. 70, спадкові відносини (з урахуванням положень статей 71 та 72 цього Закону) регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем в заповіті не обрано право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося [2].

На сьогодні одні правові держави вирішують колізійні питання у галузі спадкування розподілом спадкової маси на рухоме та нерухоме майно, тоді як інші встановили загальну для всіх видів майна колізійну прив'язку.

Українська практика виходить із визнання в Україні всіх прав спадкування, які виникли на підставі відповідних іноземних законів. Наприклад, якщо американський суд визнає відповідно до законів США українського громадянина, що проживає в Україні, спадкоємцем, то і в Україні він буде розглядатись як спадкоємець.

Законодавство держав-членів Європейського Союзу (далі ЄС) у спадковому праві по-різному зазначає вирішення питань щодо відсутності заповіту, хто у такому разі успадковує майно і в яких частках, обмеження щодо розпорядження права на правонаступництво, як і коли можна стати спадкоємцем і який податок мають сплатити спадкоємці. Так, наприклад, в Австрії за відсутності волі спадкодавця, тобто заповіту, за різних обставин застосовують такі принципи:

- якщо померлий не був одружений та не мав дітей, то батьки померлого успадковують однакові частки майна;
- якщо батьки вже померли, то в такому разі успадковують брати і сестри;
- якщо померлий не був одружений але мав дітей, то діти успадковують однакові частки;
- якщо померлий залишив другу половинку з подружжя: чоловік/дружина стає єдиним спадкоємцем, не маючи нащадків, батьків, братів і сестер, бабусь і дідусів;
- якщо померлий залишив чоловіка/дружину та дітей: 1/3 переходить до чоловіка/дружини, решту ділиться однаково серед дітей [3].

Австрійське право не надає автоматичного права на спадщину, якщо шлюб не був зареєстрований. В такому випадку чоловік/жінка тільки мають право стати спадкоємцями у порядку внесення їх до заповіту.

Обов'язкова (резервна) частина майна, яка обмежує свободу заповіту, становить половину частки законної спадщини для нащадків, за відсутності нащадків близько 1/3 частки юридичної спадщини відходить спадкоємцям.

Чоловік/дружина отримує половину своєї юридичної частки. Існує можливість знизити резервну частину за відсутності сім'ї.

Спадкоємці резервної частки можуть відмовитися від резерву до відкриття правонаступництва за контрактом (нотаріальний документ), укладеним між спадкодавцем і спадкоємцем або спадкоємцями [4].

Право на спадкування настає в момент відкриття спадщини (смерть особи), проте передача спадщини спадкоємцям вимагає судового розпорядження наприкінці конкретної процедури яка здійснюється нотаріусом від імені суду (“Verlassenschaftsverfahren”).

У бельгійському законодавстві зазначено: якщо померлий не був одружений і не мав дітей, спадкоємцями, які першими мають право на спадкування, будуть найближчі родичі (брати і сестри). Так батько і мати отримують по чверті, а брати/сестри – решту спадку. Якщо один із батьків помер, то його частка передається братам і сестрам. Якщо немає батьків, братів і сестер, половина спадкоємності переходить до материнської лінії, а друга половина переходить до батьківської лінії (дядько, тітка, двоюрідний брат). Якщо покійний не був одружений, але мав дітей, це виключає всіх інших членів сім'ї. Вони мають повне право власності на майно порівну. Проте, якщо дитина вже померла, залишаючи нащадків, останні успадковують право представництва померлої дитини. Якщо померлий мав чоловіка/дружину та дітей, то ця особа успадковує (право власності на власність) всі активи, що включають спадщину. Діти успадковують спадщину рівними частками. Частка дитини, яка вже померла, належить до нащадків цієї дитини за принципом представлення [5].

Форма зареєстрованого партнерства визнана в Бельгії “законним співжиттям”. На правонаступництво має право кожен із партнерів, тобто користуватися нерухомістю, в якій подружжя проживало разом, а також право на майно у зазначеній власності. Але одна сторона має право позбавити іншу права на користування у випадку волі або подарунку на користь іншої особи.

У незареєстрованому шлюбі друга сторона може стати спадкоємцем тільки тоді, коли померлий це передбачив у заповіті. Бельгійський закон не надає автоматичного права на успадкування другій стороні [3].

Бельгійський закон визнає принцип резервних частин, згідно з яким мінімальна частина (зарезервована частина) спадщини повинна передаватися дружині, дітям, батькам загиблого. Ця резервна частина становить половину спадщини, якщо є одна дитина (або її нащадки), 2/3 – якщо є

дві дитини, і 3/4 – якщо є троє або більше дітей. Якщо немає нащадків або подружнього партнера, тоді батько і мати мають право на чверть спадщини кожен.

Друга сторона завжди отримує право на користування принаймні половиною активів, що входять у спадщину. Ця половина буде містити, майно, до якого належать будинок та речі домашнього вжитку.

Якщо заповідач вирішив не враховувати резервної частини до свого заповіту, а спадкоємці погоджуються, поважаючи його бажання, то заповіт може бути правомірний. Але спадкоємці, резервна частина яких не була дотримана, і які мають намір вимагати її, мають право порушити справу у порядку зменшення спадщини на розмір резервної частки.

Бельгійський закон регулюється принципом, згідно якого майно (активи та зобов'язання) належать спадкоємцям із моменту смерті власника, також існує система правонаступництва [6].

Спадкоємці несуть відповідальність за борги, пов'язані з правонаступництвом, але вони мають можливість обмежувати свою відповідальність, прийнявши спадщину без відповідальності за винятком активів. Умови (винятки, надбавки) та податкові ставки значно відрізняються в різних регіонах (Валлонія, Фландрія, Брюссель–Капітал). Податкові ставки залежать від ступеня спорідненості і можуть становити до 80 %, коли немає сімейних відносин.

У Болгарії якщо немає заповіту, за різних обставин застосовуються різні принципи.

Якщо померлий був не одружений і не мав дітей, батьки стають спадкоємцями. Якщо покійний залишив лише другий ступінь спорідненості або спорідненість в більш високому ступені, ті, хто з найближчого ступеня, успадковують рівними частками. Коли в покійного залишилися тільки брати і сестри, вони успадковують в рівних частках. Коли в покійного залишилися тільки брати і сестри, а також хтось із вищого ступеня спорідненості, що набувають другого ступеня або першого, отримують 2/3 майна, а спадкоємці отримують 1/3. Якщо покійний не був одружений, а мав дітей, між останніми ділять майно порівну [7].

Болгарське законодавство не визнає незареєстрований шлюб, тому тільки в заповіті сам спадкодавець може вказати про право такої особи бути спадкоємцем майна. В Болгарії послідовність переходить до спадкоємця, коли останній приймає правонаступництво. Це прийняття може бути мовчазним. Чоловік/жінка, нащадки та батьки покійного звільняються від сплати податку на спадщину [8].

Згідно чеського законодавства, якщо немає заповіту, тоді до різних випадків застосовують такі принципи:

– якщо померлий був неодружений і не мав дітей, то майно передається батькам, якщо вони ще живі, та особам, які жили разом з померлим в одному приміщенні, протягом одного року щонайменше, до самої смерті;

– якщо померлий не був одруженим але мав дітей, то правонаступництво ділиться порівну між дітьми [9].

Закріплена резервна частина може становити усю нерухомість. Розмір резервної частини залежить від віку бенефіціара (неповнолітнього/дорослого) та кількості спадкоємців. Бенефіціари резервної частини не можуть відмовитися від частки резервної частини. У них є лише можливість прийняти або відмовитися від всієї спадщини. Але в межах угоди про правонаступництво між спадкоємцями одержувач резервної частини може погодитися на отримання меншої частини майна, ніж він/вона має право. Друга сторона подружжя не має права на будь-яку резервну частину.

Спадкоємець набуває цього статусу за рішенням нотаріуса, який виступає в ролі судового уповноваженого. Дія цього рішення вступає в силу з дня смерті, навіть якщо рішення буде видано пізніше. Спадкоємець несе особисту відповідальність за борги померлого відповідно до вартості майна, отриманого ним [10].

У Франції за відсутності заповіту застосовують такі принципи:

а) померлий був неодружений і не мав дітей – батьки разом із його братами та сестрами, якщо такі є, в день смерті загиблого беруть участь у правонаступництві;

б) померлий був неодружений але мав дітей – діти успадковують рівні частки.

Відповідно до французького права лише нащадки померлого та чоловік/жінка мають право на резервну частину. Ця резервна частина, яка обмежує право спадкодавця вільно розпоряджатися своїм майном у заповіті, не може перевищувати 3/4 майна. Спадкоємці не можуть відмовитись від резервної частини (якщо вони не відмовляються від правонаступництва) [11].

За французьким правом послідовність спадкування відкривається зі смертю. Спадкоємець повинен зробити вибір щодо реалізації права на спадщину протягом 10 років після відкриття правонаступництва.

Якщо спадщину було прийнято спадкоємцем, тоді він несе відповідальність за заборгованість померлого, яка може стосуватись навіть власного майна спадкоємця [12].

Отже, на основі зазначеного варто сказати, що спадкове право надає можливість кожному громадянину розпорядитися своїм майном на випадок смерті, визначивши в заповіті його долю. Воно безпосередньо спрямоване на захист особистих інтересів громадян, адже багатьом не байдуже, до кого перейде їхнє майно після смерті. Водночас, спадкове право всіляко захищає інтереси членів сім'ї померлого (особливо неповнолітніх та непрацездатних членів), сприяючи так зміцненню сім'ї.

Спадкування становить універсальну правонаступність. Саме в спадкуванні яскраво виявляється така особливість універсального правонаступництва, як одночасність переходу до правонаступника всіх прав та обов'язків, які належали спадкодавцю.

Майно спадкодавця переходить до спадкоємців як єдине ціле, включаючи майнові права та обов'язки спадкодавця, а також пов'язані з ними особисті (немайнові) права.

Особливості спадкування прав щодо нерухомого майна пов'язані з видом прав, що успадковуються, і в кожному окремому випадку можуть мати свої особливості щодо порядку нотаріального оформлення. Отже, завданням законодавців є створення такого правового механізму реалізації права на спадкування, який ефективно забезпечить можливість кожному спадкоємцю успадкувати будь-яке нерухоме майно із найменшими юридичними труднощами для нього, забезпечення цього реалізується діяльністю нотаріату.

Склад цих прав та обов'язків визначається на момент відкриття спадщини.

Виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що особливості спадкування прав щодо нерухомого майна, пов'язані з видом прав, що успадковуються, і в кожному окремому випадку можуть мати свої особливості. Отже, завданням законодавців є створення такого правового механізму реалізації права на спадкування, який ефективно забезпечить можливість кожному спадкоємцю успадкувати будь-яке нерухоме майно із найменшими юридичними проблемами для нього.

Висновки. Отже, аналізуючи законодавство спадкового права держав-членів Європейського Союзу, варто зазначити, що охорона особистих інтересів громадян та їхнього майна регулюється на найвищому рівні та великою кількістю нормативно-правових актів, а Україна потребує оновленого інституту спадкування. Цивільний кодекс має відповідати всім вимогам нового суспільства, що стоїть на засадах ринкової економіки.

Відповідно, необхідно врахувати деякі негативні моменти у національному законодавстві та усунути окремі прогалини: на законодавчому рівні потрібно спростити оформлення прийняття спадщини, для цього потрібно реформувати спадкове законодавство; потрібно удосконалити та наблизити національне законодавство до європейських стандартів, а також ввести чітке розмежування отримання спадщини у традиційному шлюбі, у цивільному шлюбі, у одностатевому шлюбі і у фактичному шлюбі; детально проаналізувати закони європейських держав, такі як "Про міжнародне приватне право", "Про нотаріат", цивільне законодавство в сфері спадкових відносин та дії нотаріуса, як основного правового суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валах В. В. *Спадкове право зарубіжних країн. Міжнародне та зарубіжне право.* – 2002. – № 4. – С. 115–122.
2. *Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року.* [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
3. *Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European*

Union, accessed 20.11.2014. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.successions-europe.eu/en/home>. 4. *Austria International Estate Planning Guide Individual Tax and Private Client Committee*, accessed 20.12.2016. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <file:///C:/Users/Roman/Downloads/Austria.pdf>. 5. *Inheritance Law in Belgium*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.angloinfo.com/how-to/belgium/money/pensions-wills/inheritance-law>. 6. *Private law codifications in Belgium*, [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/taiwan2012HeirbautandSt>. 7. *Code of civil procedure, in force from 01.03.2008*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.lawoffice-bg.net/userfiles/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>. 8. *Inheritance Law in Bulgaria*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.angloinfo.com/how-to/bulgaria/money/pensions-wills/inheritance-law>. 9. *ACT the Civil Code of the Czech Republic of 3 February 2012*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>. 10. *Inheritance tax and law in Czech Republic*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.globalpropertyguide.com/Europe/Czech-Republic/Inheritance>. 11. *Французький цивільний кодекс 1804*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra.../fgk.doc. 12. *Про статус нотаріуса: Ордонанс Франції від 02.11.1945 р.* [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/index.html>.

REFERENCES

1. Valakh V. V. *Spadkove pravo zarubizhnykh krayin*. [Inherited right of foreign countries]. Mizhnarodne ta zarubizhne pravo. – 2002. – No. 4. – pp. 115–122. 2. *Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23 chervnya 2005 roku*. [On Private International Law: Law of Ukraine dated June 23, 2005]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>. 3. *Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European Union*, accessed 20.11.2014. [Successions in Europe – Succession law in 27 European countries, The Council of the Notariats of the European Union, accessed 20.11.2014]. Available at: <http://www.successions-europe.eu/en/home>. 4. *Austria International Estate Planning Guide Individual Tax and Private Client Committee*, accessed 20.12.2016. [Austria International Estate Planning Guide Individual Tax and Private Client Committee, accessed 20.12.2016]. Available at: <file:///C:/Users/Roman/Downloads/Austria.pdf>. 5. *Inheritance Law in Belgium*. [Inheritance Law in Belgium.]. Available at: <https://www.angloinfo.com/how-to/belgium/money/pensions-wills/inheritance-law>. 6. *Private law codifications in Belgium*, [Private law codifications in Belgium]. Available at: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/taiwan2012HeirbautandSt>. 7. *Code of civil procedure, in force from 01. 03. 2008*. [Code of civil procedure, in force from 01.03.2008]. Available at: <http://www.lawoffice-bg.net/userfiles/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>. 8. *Inheritance Law in Bulgaria*. [Inheritance Law in Bulgaria]. Available at: <https://www.angloinfo.com/how-to/bulgaria/money/pensions-wills/inheritance-law>. 9. *ACT the Civil Code of the Czech Republic of 3 February 2012*. [ACT the Civil Code of the Czech Republic of 3 February 2012]. Available at: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>. 10. *Inheritance tax and law in Czech Republic* [Inheritance tax and law in Czech Republic.]. Available at: <https://www.globalpropertyguide.com/Europe/Czech-Republic/Inheritance>. 11. *Frantsuz'kyu tsyvil'nyu kodeks 1804*. [French Civil Code 1804.] Available at: www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra.../fgk.doc. 12. *Pro status notariusa: Ordonans Frantsiyi vid 02.11.1945 r.* [About the status of a notary: Ordinance of France dated 02. 11. 1945]. Available at: <http://mirnot.narod.ru/index.html>.

Дата надходження: 18.01.2018 р.